Sz. Bíró Zoltán
Ukrajnai tanulságok

Tavaly november végére nehéz helyzetbe került az ukrán kormányzat, de nem kevésbé nehéz helyzetbe sodródott Ukrajna egésze is. Egy ideje egymásba ölelkező válságok sora sújtja a 45 millió lakosú kelet-európai országot. Ilyen súlyos helyzetben azonban talán még soha nem volt azóta, hogy 1991 végén elnyerte a függetlenségét. Az ország már korábban is került reménytelennek tűnő gazdasági körülmények közé, hiszen volt már olyan éve – az 1993-as –, amikor az éves infláció meghaladta a tízezer százalékot is, és olyan évtizede is – 1990 és 1999 között –, amikor elveszítette gazdasági teljesítőképességének csaknem hatvan százalékát. A globális válság is drámai erővel sújtott le rá. Gazdasági teljesítménye 2009-ben csaknem tizenöt százalékkal esett vissza, csaknem a duplájával, mint amennyivel az orosz gazdaság. De politikai válságra is akadt nem egy példa. Ezek közül is a legsúlyosabb a 2004-es őszi volt. Az az október végétől december végéig tartó krízis, amikor is az elnökválasztás elcsalt második fordulóját követően százezrek vonultak utcára, és követelték a voksolás megismétlését. Ez volt a „narancsos forradalom". Az a politikai fordulat, amelyben a kitartó utcai tiltakozások kulcsszerepet játszottak az akkor távozó ukrán elnök és Moszkva közösen támogatott kegyeltjének politikai vereségében. Arra azonban mind ez idáig nem találni példát, hogy Ukrajna egyszerre sodródott volna súlyos politikai és gazdasági válságba. 2013 végére azonban ez a helyzet alakult ki, megtoldva mindezt a politikai elitre és politikai közösség egészére is jellemző orientációs válsággal.

A 2010 elején elnökké választott Viktor Janukovics – aki győzelmével revánsot vett a „narancsos" táboron – beiktatását követően még azt ígérte, hogy országát lépésről lépésre közelebb viszi Európához. Az ukrán elnök akkor még világosan látta, hogy Ukrajna jövője nem Keleten, hanem Nyugaton van. És azzal is tisztában volt, hogy ennek érdekében jelentős változásokat kell végrehajtani mind a gazdaság, mind a politika világában. Ennek jegyében nem sokkal megválasztása után felállt egy tekintélyes közgazdászokból álló szakértői csoport, hogy kidolgozza az ukrán gazdaság átfogó reformjának programját. A jeles külföldi szakértőket is bevonó team rövid időn belül elő is állt ajánlásaival. Janukovics pedig tette a dolgát, és egy ideig az ajánlások szellemében próbálta megreformálni az ukrán gazdaságot. De rövid időn belül kiderült, hogy Janukovics – miként elődje, Juscsenko is – nem elég erős. Nem tudja legyűrni gazdag támogatói ellenállását, azokat a donyecki oligarchákat, akik nélkül aligha válhatott volna elnökké. Janukovics ugyan próbálta a befolyásukat korlátozni, ám ez jószerével kimerült abban, hogy folyamatosan szűkítette azt az informális üzleti koalíciót, amely hatalomra segítette. 2010-ben még legalább kilenc-tíz üzleti kör delegáltja volt jelen a kormányában, ma már jó, ha három. Eközben a család is szépen gyarapodott. Janukovics idősebb fia, akinek támogatottjai ellenőrzik immár a kormány gazdasági és pénzügyi blokkját, három év alatt dollármilliárdossá vált. Az addig sem különösebben tisztelt közjó képviselete pedig egyre hátrább soroltatott. Így aztán az új tulajdonosi elit önzése és a kormányzat szinte minden szintjét átható korrupció már

egy ideje egyre népszerűtlenebbé tették Janukovicsot és politikáját még azok körében is, akik még néhány éve támogatták őt. Ezt a tartós tendenciát erősítette föl a kormányzat tavaly november 21-i bejelentése az EU-s társulási szerződés aláírásának megtagadásáról. A miniszterelnöki bejelentés azonnali erős társadalmi tiltakozást váltott ki. Az ukrán társadalom körében ugyanis jószerével az egyetlen stratégiai súlyú kérdés, amelyben már jó ideje tartós támogatói többség alakult ki, az az Európai Unióhoz történő közeledés ügye. Egyetlen más, hasonló jelentőségű ügy sem tudott ilyen, időnként abszolút többséget élvező támogatást nyerni, mint ez. A NATO-csatlakozás mögött soha nem sorakozott föl a politikai közösség több mint harmada. Az ország Oroszország-politikája és a Juscsenko idején szenvedéllyel vívott emlékezetpolitikai csaták is csak arra voltak jók, hogy elmélyítsék Ukrajna egyébként is meglévő megosztottságát.

Ezek a kérdések kivétel nélkül olyan ügyeknek bizonyultak, amelyek a társadalmon belüli disszenzust erősítették. Az Európai Unióhoz való közeledés ügye azonban más volt. Ebben a kérdésben – igaz, nem kevés munkával – konszenzusra lehetett volna jutni. Meg lehetett volna győzni az ukrán társadalomnak azt a részét is, amelyik különböző – és jórészt érthető okokból – félt, és még ma is fél az Európai Unióhoz való közeledés következményeitől. Ezek a félelmek egyáltalán nem alaptalanok. Elég csak arra gondolni, hogy munkahelyek százezrei szűnhetnének meg, ha az ország politikai vezetése Ukrajnát hirtelen – komoly gazdasági előkészületek nélkül – „elforgatná" Oroszországtól. Előre lehetett látni, hogy Moszkva ebben a helyzetben – miként ezt az utóbbi néhány hónap eseményei messzemenően igazolták is – az eddigieknél is erősebben blokkolja majd a két ország közti gazdasági kapcsolatokat, és mindent megtesz azért, hogy az orosz–kazah–fehérorosz vámunión kívül rekedt ukrán termékeket távol tartsa piacaitól. Arról már nem is beszélve, hogy több százezer – egyes források szerint csaknem kétmillió – ukrán állampolgár dolgozik legálisan és illegálisan Oroszországban. Egy ilyen hirtelen váltás őket is lehetetlen helyzetbe hozna.

De nem kell ahhoz közvetlen egzisztenciális fenyegetettségben élni, hogy valaki ma úgy érezze Ukrajnában, jobb a békesség Moszkvával, mint a tartós konfliktus. Ne feledjük, ebben a kelet-európai országban – annak keleti és déli részén – 10-11 millió orosz él. Legalább ennyien lehetnek azok is, akik etnikai ukránként máig előbb és könnyebben szólalnak meg oroszul, mint ukránul. Ez az összességében 20-22 milliósra becsült közösség – de legalábbis annak jelentős része – kettős identitású. Ebből persze nem következik kettős – Kijev és Moszkva iránt egyaránt elkötelezett – lojalitásuk, ám az igen, hogy nem szeretnék, ha az EU-hoz történő közeledés ára az orosz–ukrán viszony súlyos és tartós megromlása lenne. Vagyis egyáltalán nem lett volna könnyű – és ma sem az – elnyerni ezeknek az európai közeledés miatt elbizonytalanodó és aggályokkal teli ukrán polgároknak a támogatását, de legalább meg kellett volna próbálni. És nem közvetlenül a tavaly november végére kitűzött társulási szerződés aláírása előtt, hanem már jóval korábban. Ez azonban nem történt meg, mint ahogyan nem történt meg az ukrán gazdaság felkészítése sem erre a helyzetre. Vagyis a Janukovics vezette adminisztráció nem élt a politikai közösséget leginkább konszolidálni képes lehetőséggel, az EU-hoz történő közeledés közös politikai üggyé tételével. Sőt visszaélt azzal, amikor sokak – lényegében a többség – reményét semmibe véve, kihátrált a társulási szerződés mögül.

A kormányzat azonban nem a novemberi bejelentéskor hagyta cserben a politikai közösség többségét, hanem akkor, amikor röviddel Janukovics elnökké választása után felhagyott az ukrán gazdaság és politikai rendszer reformjával. Mert aligha lehetett bármikor is kétséges, hogy mind az ukrán társadalmat, mind az ukrán gazdaságot fel kell készíteni az „európai fordulatra". Ráadásul nemcsak abban a tekintetben, hogy az ukrán társadalom értse és elfogadja a felkészüléssel járó pluszterheket, és az ukrán gazdaság ne sokként élje át Európa felé való „átfordításának" következményeit, de abban a vonatkozásban is, hogy mind a politikai közösség, mind a gazdaság állni tudja a majdani orosz „büntetőintézkedéseket". E körülményekkel nem számolni – maga a nyilvánvaló politikai dilettantizmus és felelőtlenség. Janukovicsék, ahelyett hogy előrelátó és felelős politikusként ezen a nehéz és összetett feladaton dolgoztak volna, elkezdték egymással versenyeztetni az Európai Uniót és Oroszországot. Sőt az utolsó pillanatban az ukrán elnök még Kínát is megpróbálta bevonni a „licitbe", de Peking elegánsan kitért a „felkérés" elől. Hiába bizakodott Janukovics december elejei pekingi útja előtt, a remélt nyolcmilliárd dolláros kínai hitelből és tőkebefektetésből nem lett semmi.

De ha a válságból mindez még nem lett volna elég, akkor a kormányzat gondoskodott arról, hogy legyen még több, amikor november 30-ára virradó éjjel agyba-főbe veretett pár száz békésen tüntető diákot Kijev főterén. Tette ezt egy olyan országban, ahol a megannyi korábbi válság és éles politikai konfliktus dacára se Kravcsuk, se Kucsma, se Juscsenko, se mindezidáig Janukovics elnöksége idején efféle durva és kétes eszközhöz a hatalom soha nem nyúlt. Ukrajna ebben a tekintetben is más, mint Oroszország. Az ukránok nem ismerik az utcai tüntetések miatti félelmet. Előttük ismeretlen az 1993-as októberi moszkvai szindróma. Az a két nap, amikor a hivatalos adatok szerint is több mint száz ember lett áldozata az utcai összecsapásoknak. Az, akkor és ott, valódi polgárháborús helyzet volt. Ukrajna mindezt nem ismeri. Ezért aztán a diákok megveretését követő napon immár nemcsak a Janukovics politikájával szemben jó ideje lappangó általános elégedetlenség, a társulási szerződés elutasítása miatti felháborodás vitt ki százezreket az utcára, hanem az az elementáris düh is, amelyet a diákok brutális megveretése miatt éreztek az ukránok.

És akkor még nem beszéltünk a gazdaság kritikus állapotáról. Ez a gazdaság ugyanis ötödik negyedéve recesszióban van. A költségvetés GDP-arányos hiánya meghaladja a hat százalékot. A folyó fizetési mérleg deficitje pedig több, mint a bruttó hazai termék nyolc százaléka. Eközben a jegybank nemzetközi tartalékai két év alatt megfeleződtek. Ma már épphogy meghaladják a 20 milliárd dollárt. Párhuzamosan ezzel az ország külső eladósodása drámai gyorsasággal teljesedik ki. Az államadósság is folyamatosan nő, bár az még mindig valamivel a GDP 40 százaléka alatt áll. A folyamat gyorsasága azonban ebben a tekintetben is riasztó. Szakértők már a politikai válság kibontakozása előtt is világosan látták Ukrajna csődközeli helyzetét. Az országnak 2012 őszére – ahhoz, hogy a Moszkvával szemben fennálló gázszámla-tartozásait kifizethesse, továbbá hogy kiegyenlíthesse a korábbi IMF-hitel esedékes törlesztőrészét és a folyó fizetési mérlegét egyensúlyközeli állapotba hozza – mintegy 15-20 milliárd dollárnyi hiteligénye halmozódott fel. E pénzek nélkül a kormányzat azt kockáztatta, hogy az év végén egyes ágazatokban már nem tudják a fizetéseket biztosítani, a nyugdíjak és segélyek folyósítása pedig elmarad. Ennek politikai következményei beláthatatlanok lettek volna. Janukovics elnöki újraválasztásának esélye pedig végképp elillant volna.

Mindeközben az EU mindössze 610 millió euró technikai segítséget ajánlott fel Ukrajnának. Ennek nagyságrendje azonban – mint azt láttuk – köszönő viszonyban sem állt az ország rövid távú pénzügyi igényeivel. Kijev egyre súlyosabbá váló helyzetét mutatta, hogy a társulási szerződés elhalasztása és az azt követő első tüntetések után a korábbi 7,5–9,5 százalékos hozamszinttel szemben december elején már csak 19 százalék fölött tudott euróban jegyzett kötvényt kibocsátani. Ilyen körülmények között az ukrán kormány előtt két lehetőség állt: vagy az IMF-hez, vagy Oroszországhoz fordul. Ám mindkettőnek megvoltak a maga súlyos kockázatai. Egyfelől nyilvánvaló volt, hogy a Nemzetközi Valutaalap csak szigorú feltételek teljesítése esetén hajlandó újabb kölcsönt folyósítani. Az IMF óvatossága több mint érthető. Meglehetősen rosszak ugyanis az ukrajnai tapasztalatai. Kijev először 2008-ban, a globális válság idején fordult a Nemzetközi Valutaalaphoz, és kapott jelentős hitelt. Akkor 16,4 milliárd dollár folyósításáról egyeztek meg. A kölcsönért cserébe az ukrán kormány ígéretet tett arra, hogy rendbe teszi az ország első számú energetikai cége, a Naftogaz pénzügyi helyzetét, felemeli a gáz és villanyáram fogyasztói árát, a költségvetés GDP-arányos hiányát pedig egy százalék alatt tartja. Ezen kívül azt is vállalta, hogy gondoskodik a gyenge bankok bezárásáról, és államosítja pénzügyi rendszerének legnagyobb, rendszeralkotó bankjait, miközben szabadon engedi a nemzeti valuta, a hrivnya árfolyamát. Az IMF egy év alatt 10,5 milliárd dollárt utalt át, ám mert az ukrán kormány nem teljesítette a szerződésben vállalt kötelezettségeit, a valutaalap felfüggesztette az együttműködést. 2009 végén azonban újabb megállapodást kötött Kijev az IMF-fel. A két és fél éves program keretében Ukrajna ezúttal 15 milliárd dollár folyósítására kapott ígéretet. Ebből három részletben valamivel több, mint ötmilliárd dollárhoz hozzá is jutott. Ám a harmadik átutalás után az együttműködés újra megszakadt. Az ok ugyanaz volt. Az ukrán kormány ezúttal sem teljesítette vállalásait. Azok ugyanis lényegében megegyeztek a korábbiakkal, mint ahogyan a december elején kiszivárgott hírek szerint ezúttal is hasonló feltételek mellett lett volna csak hajlandó a valutaalap újabb hitelekről tárgyalni. Az ukrán vezetés azonban nem akarta megkötni saját kezét. Már csak azért sem, mert 2015 elején újra elnökválasztások lesznek. Janukovics és környezete pedig felmérte, hogy az energiaárak felemelése, a költségvetési hiány lefaragása, együtt a hrivnya leértékelésével, olyan súlyos társadalmi következményekkel járna, amelyek lehetetlenné tennék újraválasztását. Ebben a kilátástalannak tűnő helyzetben Janukovics előnyösebbnek látta, ha Putyinhoz fordul, és az orosz „segítséget” fogadja el. Annál is inkább, mert a Kreml nem akarja az ukrán gazdaság és politika működését átszabni. Nem vár el semmi olyat, ami belpolitikai téren megkötné Janukovics kezét. Egyet akar csupán: Ukrajna maradjon ott, ahol most is van. Ne akarjon közelebb lépni Európához.

Mindez a legkevésbé sem volt meglepő. Aligha lehetett bárki számára is kétséges, hogy Moszkva – amikor eljön a politikailag kényes pillanat – nem akarja majd elengedni Ukrajnát. Ennek érdekében pedig éppúgy élni fog a nyomásgyakorlás és a kedvezménykínálás eszközeivel. Az előbbi számos elemével már jó ideje – hónapokkal az ukrán politikai válság kibontakozását megelőzően – élt is. Ezek közé tartozott az a nyár óta tartó „vámháború” is, amellyel Moszkva „fogta” és figyelmeztette Ukrajnát: ha elfordultok tőlünk, ezzel kell számolnotok. Vagyis azzal, hogy az orosz vámhatóságok a legkülönbözőbb – nemegyszer mondvacsinált – hivatkozásokkal feltartóztatják, sőt, ha kell, meg is akadályozzák az ukrán termékek Oroszországba

jutását. Ennek következtében 2012 második felében Ukrajna már több mint négymilliárd dolláros veszteséget volt kénytelen elszenvedni. Ne feledjük, az ukrán export negyede még mindig Oroszországba irányul, miközben ezeknek a termékeknek nem egyszerű, ha egyáltalán lehetséges, alternatív piacokat találni. Moszkva pedig – amíg lehet – kihasználja ezt a helyzetet. Nincsenek különösebb aggályai. De ugyanúgy a nyomásgyakorlás nyilvánvaló eleme volt az ukrán gázszámlatartozások miatti ismételt moszkvai presszió is. Miért nem fizettek időben? Miért nem veszitek át a szerződésben rögzített mennyiséget? – sorjáztak Moszkva kérdései már kora ősztől. Eközben a Kreml persze úgy tett, mintha mindebben nem lett volna semmi politika. Formálisan igaza is volt, hiszen a gázért, mint minden más termékért, fizetni kell. Mégis láttuk és tudhattuk, hogy mindez színtiszta politika. Oroszország a nyomásgyakorlás ezen eszközeivel azért tudott és tud máig élni, mert az ukrán vezetés elmulasztotta megtenni azt, amit a balti államok már a 90-es évek elején megtettek. Ők ugyanis nem haboztak, és önállóságuk elnyerése után pillanatokon belül piaci alapokra helyezték energetikai kapcsolataikat Moszkvával, korlátozva ezzel a Kreml beavatkozási lehetőségeit. A szuverenitásnak ugyanis ára van. Ezt a balti országok tudták, az ukrán vezetés azonban nem volt hajlandó tudomásul venni. Sem a „narancsos fordulat" előtt, sem utána, sem pedig Janukovics elnöksége idején. Ezért is áll Ukrajna – egyéb okokon túl – még mindig oly kiszolgáltatva Moszkva előtt. A Kreml azonban nemcsak a nyomásgyakorlás eszközével élt, de időről időre bizonyos előnyöket és preferenciákat is meglebegtetett. Nem véletlenül hangzottak el időről időre olyan orosz politikusi nyilatkozatok, amelyekben a gázár lehetséges érdemi csökkentését kínálták fel. Ennek nagyságrendje – ahogyan erre a nyilatkozatok nemegyszer utaltak – elérheti az évi több milliárd dollárt is. Mindez roppant csábítóan hatott. Ráadásul nem kértek érte semmi mást, csak azt, hogy Ukrajna maradjon Oroszország iránt lojális.

Végül – Janukovics és Putyin december 18-i moszkvai találkozója után – az is kiderült, hogy a Kreml jóval gyorsabb és hatékonyabb, mint Brüsszel. Az ukrán és az orosz elnök megbeszélését követően ugyanis a felek bejelentették, hogy Moszkva 15 milliárd dollár hitelt folyósít néhány hónapon belül Kijevnek, és az Ukrajnának szállított orosz földgáz ezer köbméterenkénti árát január 1-jétől az addig érvényesített 400 dollár fölötti szintről 268,5 dollárra mérsékli. Pár nappal később pedig az is nyilvánossá vált, hogy Oroszország a hitelfolyósítás érdekében a Nemzeti Jóléti Alap eszközeiből szabadít fel forrásokat, és azokból ukrán állampapírokat vásárol. Az ügylet kétéves futamidőre szól, és ötszázalékos hozamot ígér Moszkvának. Az azonban továbbra sem ismert, hogy a politikai előnyökön túl Oroszország mit nyert az üzleten. Azt sem lehet tudni, hogy Ukrajna milyen garanciát adott a hitelek visszafizetésére. Az elemzők körében több verzió is kering. Az egyik azt valószínűsíti, hogy Janukovics kész volt zálogba adni az ukrán gazdaság stratégiai jelentőségű aktívumainak egy részét. Míg mások azt feltételezik, hogy az ukrán gázvezetékrendszerre vonatkozóan születhetett valamilyen megállapodás. Sokan azt sem zárják ki, hogy az ukrán elnök ígéretet tett országa vámunióba történő beléptetésére. Ám ezekről a valószínűsíthető ellentételezésekről egyelőre egyik fél sem nyilatkozott, és minden bizonnyal még jó ideig nem is fog, már amennyiben valóban köttetett valamilyen háttéralku. Az, hogy létezik ilyesmi, sokkal inkább valószínű, mintsem annak feltételezése és elfogadása, hogy Moszkva kizárólag baráti alapon nyújtott segítséget Kijevnek. Az utóbbival kapcsolatos kételyét az ukrán

ellenzék egyik vezetője szellemesen a következőképpen foglalta össze: „Ingyensajt csak az egérfogóban van."

Valóban. Nehéz ugyanis azt feltételezni, hogy Moszkva – már csak folyamatosan gyarapodó belpolitikai és gazdasági gondjai miatt is – kész lett volna Kijevnek merőben altruista módon segítséget nyújtani. Oroszország problémái persze messze nem oly súlyosak, mint Ukrajnáé. Elég ezzel kapcsolatban arra utalni, hogy az orosz jegybank nemzetközi tartalékai még mindig igen jelentősek. Az elmúlt évet a Központi Bank úgy zárta, hogy az ország valuta- és aranytartalékai továbbra is meghaladják az 500 milliárd dollárt. (Csak emlékeztetőül: az ukrán jegybanki tartalékok épphogy elérik a 20 milliárd dollárt.) Ezenkívül Moszkvának rendelkezésére állnak még két további alap tartalékai is. A Nemzeti Jóléti Alapé és a Tartalék Alapé. Mindkettőben megközelítően 90-90 milliárd dollárnyi megtakarítást halmoztak föl. Ugyanakkor a központi költségvetés immár több éve deficites. Az orosz gazdaság növekedése pedig 2012 eleje óta folyamatosan lassul. Minden jel szerint a gazdaság a tavalyi évet már csak 1-1,5 százalékos GDP-növekedés mellett zárja. Ráadásul, az év elejei fogadkozások ellenére, Moszkva 2013-ban is kénytelen volt újra külső hitelpiacokon kölcsönért folyamodni. Az állam mintegy hétmilliárd eurónyi hitelt vett így fel. Mindez nem jelenti azt, hogy az orosz gazdaság válságba került volna. A kormányzat pénzügyi lehetőségei és eszköztára továbbra is igen széles. Ugyanakkor az is jól látható, hogy Moszkva a folyamatosan szűkülő erőforrásait próbálja a számára valóban stratégiai jelentőségű ügyek megoldására koncentrálni. Ukrajna pedig vitathatatlanul ebbe a körbe tartozik. Putyin harmadik elnökségének ugyanis az egyik legfontosabb célja, hogy mielőbb eljusson a vámuniótól az Eurázsiai Gazdasági Szövetségen át az együttműködés politikai elemeit is magában foglaló Eurázsiai Szövetség megteremtéséig. Ez a projekt azonban abban a pillanatban jelentőségét veszti, amint kiderül, hogy annak nem lesz része Ukrajna, az egykori Szovjetunió területén létrejött, Oroszország utáni legjelentősebb állam. Ezért arra lehet számítani, hogy Moszkva minden politikai és gazdasági eszközt megragad majd, amellyel célját – Ukrajna orosz érdekszférán belüli megtartását – elérheti. Ebből aligha fog engedni.

Eközben az is világos, hogy ez a 15 milliárd dolláros orosz kölcsön csak arra jó, hogy Ukrajnát visszarántsa a pénzügyi szakadék széléről. Ha nem történnek az ukrán gazdaságban jelentős változások, akkor Kijev hiteligénye és – ezzel párhuzamosan – Oroszországgal szembeni kiszolgáltatottsága csak tovább nő majd. A 2015 elején esedékes újabb elnökválasztásokig pedig kicsi az esélye annak, hogy komoly reformokra kerüljön sor, miként annak is, hogy az ellenzék ki tudja kényszeríteni Janukovics idő előtti távozását. És ha ez végül sikerül is, a hatalomra kerülő ellenzéknek éppúgy megoldást kell majd találnia Ukrajna súlyos gazdasági és politikai gondjaira, mint ahogyan a jelenlegi vezetésnek kellene. Hiba lenne ugyanakkor azt feltételezni, hogy az Ukrajnát sújtó problémák – a mindent átható korrupció, a bürokratizmus, az önző klánszellem és a hatékony államirányítás hiánya – attól egy csapásra megoldódik, hogy az új vezetés aláírja az EU-val a társulási szerződést. E problémák megoldására még az EU-tagság sem ad semmiféle garanciát. Elég egy pillantást vetni Bulgáriára, hogy belássuk ezt.

A történet nem lenne teljes, ha nem utalnánk Brüsszel szerepére és felelősségére is. Merthogy az Európai Uniónak is el kellene gondolkodnia végre azon, hogy mit is akar a

„keleti partnerség”-programjába bevont egykori szovjet tagköztársaságokkal. Valóban át akarja-e segíteni őket Európa nyugati felébe, avagy beéri azzal, hogy megakadályozza visszakerülésüket az orosz érdekszférába. Ha az utóbbi a cél, akkor valószínűleg – bár ez sem biztos – elegendőek az eddig mozgósított anyagi és pénzügyi erőforrások is. Ám ha az előbbi a cél, akkor sokkal komolyabb politikai és anyagi támogatást kell adni azoknak a közösségeknek, amelyek jövőjüket Európa nyugati feléhez szorosan kapcsolódva képzelik el. Ez pedig csak abban az esetben lehet eredményes, ha a komoly és következetesen számon kért elvárásokat, illetve azok teljesítését nem kevésbé jelentős anyagi támogatások kísérik. E kettő kombinációja nélkül ezeket az országokat legfeljebb az EU és Oroszország közti politikai „senki földjén” lehet tartani. Ezek a közösségek ennél többet érdemelnek. Ha mást nem, legalább azt, hogy őszinték legyenek velük.

Első közlés: Mozgó Világ online, 2014. január. In: http://mozgovilag.com/?p=6856